

Piyana Marcheva

(Bulgaria, Sofia, Institute for Historical Studies, Bulgarian Academy of Sciences)

Kristen Ghodsee, *Second World, Second Sex. Socialist Women's Activism and Global Solidarity during the Cold War*. Iztok-Zapad Publishing House, Public Interventions Collective. Sofia, 2020, 381 p.

Abstract: The book traces the activities of Eastern European and African activists of the International Women's Movement during the International Women's Year (1975) and the United Nations Decade for Women that followed (1976 – 1985). Based on archives, interviews and published documents, Ghodsee takes the cases of Bulgaria and Zambia in order to discuss the interaction of women's organisations from the Second and the Third World, which at the time challenged the leadership of American women in the global women's movement.

Илияна Марчева

(България, София, Институт за исторически изследвания,
Българска академия на науките)

Кристен Годси. Вторият свят, вторият пол. Социалистическият женски активизъм и международната солидарност по време на Студената война. Изд. Изток-Запад, Колектив за обществени интервенции. С., 2020, 381 с.

Проф. Кристен Годси е известна изследователка на Русия и Източна Европа в Университета в Пенсилвания, автор на осем книги, в някои от които намират силно присъствие България и българските женски активистки от времето на комунистическото управление. Новата ѝ книга „Вторият свят, вторият пол. Социалистическият женски активизъм и международната солидарност по време на Студената война“ е посветена също на това близко минало, което става все по-далечно. Книгата съдържа две части и 12 глави, увод, заключение и благодарности, както и обръщение към българските читател/к/и. Включва и приложение с названието „Някои размисли за предизвикателствата на социалистическата феминистка литература“, бележки и библиография. Написана е след продължителна събираческа и аналитична работа с архиви от три континента, документи на ЦРУ, на Държавния департамент на САЩ, на международни женски организации като Международната федерация на демократичните жени, а също и на местни такива като Лигата на жените в Замбия и Комитета на Движението на българските жени (известен повече като Комитет на българските жени) и др. Кристен Годси е провела и множество интервюта с различни активистки на тези организации, сред които са и много българки. Затова читателят може да не приема патоса на авторката, но не може да отрече, че тя аргументира много солидно своите тези.

Това, което ме впечатли в тази книга като български изследовател, е откровено-то признание на Годси в „българофилство“. Рядко чужд учен, българист или балканист, прави такова признание. Напротив, много по-често към българската история се подхожда дидактически, а дори когато ученият познава българските извори и работи на терен,

и критически. Подобен подход е могла да избере и Кристен Годси, тъй като в момента водещо направление във феминисткия дискурс е западният либерален феминизъм. Годси обаче възприема да е честна към историческите извори и интервютата, които взема, и да се противопостави на правилото, че победителите пишат историята. Тя има съзнание за това – не случайно един от параграфите в Увода е назован така, а и самият той започва с въведение, наречено „Заличаване на историята“. Цялата книга е опит да се спре с това заличаване.

Десетилетието на жените 1976 – 1985 г. е фокусът, който събира всички нишки в разказа на Годси. Към него водят в първата част от книгата („Организирането на жените при социализма и капитализма“) кратките истории на „женския активизъм“¹ в българския, американския и замбийския вътрешен контекст. То е основната тема във втората част „Жените и Студената война“, в която се описват борбите на и между женските организации от двата лагера да реализират девиза на десетилетието „равноправие, развитие, мир“ от гледната точка на своите идеологии. Разкривайки го по този начин, Годси деконструира новите митове за социалистическото минало през XX век не само в България, но и по света, не само в социалистическата феминистка литература, но и в американската. В нея се твърди, че женските организации от САЩ играят водеща роля в Женското десетилетие на ООН 1976 – 1985 г. Кристен Годси обаче с документи, архиви и интервютата доказва, че водещи са били жените от социалистическия блок (наричан и Втория свят), които са намерили съмишленички сред жените от развиващите се страни (влизаци в Третия свят), особено сред организации на страни, гравитиращи към Източния блок като Замбия. Както се вижда от книгата – единствената женска организация в Замбия (Женска бригада към Обединена партия за национална независимост² от 1959 г. до 1975 г., когато се преименува на Лигата на жените – Обединена партия за национална независимост от 1975 г.) до 1990 г., показва много сходни черти с позициите и дейността на Комитета на българските жени (1958 – 1990). И на тази основа по-лесно се осъществяват връзките и уеднаквяват позициите на тези организации в ООН.

В книгата си Годси отдава дължимото на една своя любима героиня – дългогодишната председателка на КБЖ – Елена Лагадинова (1930 – 2017)³. Тя е от моторите на това десетилетие в контактите с жените от Третия свят и получава признание като е избрана за генерален докладчик на третата, заключителна конференция на Женското десетилетие, проведена в Найроби 1985 г. Взаимодействието и подкрепата между женските организации от Втория и Третия свят правят успешно това Женско десетилетие, според Кристен Годси. Най-вече с настояването си за използване на държавата като гарант за социалното освобождение на жените от изостаналите аграрни страни. Такъв е опитът на Втория свят в неговата, догонваща Първия свят, модернизация по това време. Годси показва, че взаимодействието е било ефективно не само за налагане на женския език в

¹ Този термин идва от западната научна литература и трябва да обобщи не само активността на жените, но и идеологията, която ги мотивира за това. Тя до голяма степен поставя и акцентите в борбата за женски права – за групови политически и/или икономически права или за себerealизация на заложибите на всеки индивид. Докато във Втория и Третия свят се подкрепят груповите права, то либералният феминизъм в Първия свят настоява за себerealизацията на индивидуалните заложиби.

² Обединена партия за национална независимост, основана през 1959 г., борила се за независимостта на Замбия. Управлява страната от 1964 г., като от 1972 до 1990 г. установява свое едностранно управление.

³ Лагадинова е една от героите в книгата на Кристен Годси *The Left Side of History: World War II and the Unfulfilled Promise of Communism in Eastern Europe*, 2015, Duke University Press. Именно тази книга предизвика интересът на губернатора на щата Калифорния Джери Браун на 8 юли 2016 г. като частно лице да посети Елена Лагадинова в дома ѝ.

мъжкия свят на световната политика, но и за импулсиране на активистките от Първия свят и специално американските жени.

Кристен Годси прилага историческия подход към документите, материалите, личните истории и голямата тема за Женското десетилетие. Търсенето на историческия контекст при анализа на първичните източници според мене е свидетелство за висок професионализъм. Колко по-лесно и безпроблемно, от гледна точка на съвременния мейнстрийм, Годси би могла да ги прочете. Но тя е направила друго – кратките истории на женските организации и дейност в България и Замбия, а и в САЩ, са разказани с посочване как в тесните коридори на властта, женските организации използват различни стратегии в изказа и чрез подходящи цитати (я на Ленин, я на Маркс, я на Тодор Живков или Кенет Каунда), за да отстоят или внушават своите искания пред доминираните от мъже върховни органи на властта. За българската просветена публика това е познатият ни „езопов език“, но е впечатляващо, че един чужд изследовател е схванал този подход в авторитарното общество.

Историческият подход на Годси работи и на макрониво. Историята на женското десетилетие през призмата на дейността на жените-активистки от Втория и Третия свят е разказана в контекста на Студената война. И това според мене е много резултатен подход. Именно в контекста на идеологическото и политическото противопоставяне на двете системи, които чрез освобождението на жените (така както го разбират) лансират привлекателните си образи, Годси вижда ползата за женските права. Годси отчита законите на Студената война и затова възприема определението „социалистически“, „държавен феминизъм“, „подкрепящ държавната еманципация на жените“, показвайки реалното въздействие на този тип феминизъм за икономическите, преди всичко права и свободи на жените от Втория и Третия свят⁴. Тя твърди, че изстрелването на изкуствения спътник около земята (1957) и полетът на Валентина Терешкова (1963) са направили много повече за правата на американските жени, отколкото множеството женски организации, защото тези първи успехи на СССР карат властите в САЩ да подготвят своята програма за жените.

От всичко казано дотук обаче не бива да се остава с впечатлението, че Годси „захаросва“ женските истории, които разказва. Напротив, тя държи сметка и отбелязва всички известни в западната, а вече и в нашата феминистка литература, критики по отношение на държавните женски организации (наричани казионни) и като статут (подчинени и свързани с властта, и с управляващата партия), и като дейност (акцентираща не на „себереализацията“ на либералния феминизъм, а на подпомагане на „жената – майка, труженичка и общественичка“ в името на повишаване на раждаемостта и осъществяване на социалистическата индустриализация и модернизация). Това е идеалът на социалистическа България през 70–80-те години, от който в края на социализма повечето жени бяха недоволни и искаха да се откажат от „социалистическата еманципация“.

Тя не захаросва и това, което вижда в страните от Третия свят и от бившия Втори свят по време на теренната си работа през 2012 – 2015 г. Отбелязва например, че в съвременна Замбия една от легендите на женското движение и това за национално освобождение Чибеса Канкаса-Беси живее сред лукс и прислужници, които не смеят да вдигнат очи в нейно присъствие. Описва и мизерните условия на живот на активистките на КБЖ, все български пенсионерки. Тяхната забрава от обществото, техните лични драми и болести не са убягнали от опитната етнографка, както проф. Годси се определя

⁴ Тези свои наблюдения и анализи Кристен Годси е развила в книгата си *Why Women Have Better Sex Under Socialism: And Other Arguments for Economic Independence*, Penguin Random House, 2019

в книгата си. Тя осъзнава желанието на респондентките ѝ да оправдаят себе си, но споделя, че се е удържала да се намесва в интервютата, за да останат извор за следващите изследователи и читателите. Затова са вероятно и дългите пасажии от документи, които изобилстват в книгата. Така тя осъществява една от основните задачи на книгата – да запази свидетелствата за миналото на отмиращото поколение женски активистки от лявата страна на историята. Книгата „Вторият свят, вторият пол. Социалистическият женски активизъм и международната солидарност по време на Студената война“ е написана на леко, чете се като роман, гради образи и сюжети, запознава ни с неизвестни страни, движения и проблеми. И най-вече, води отначало докрай убедително тезата си за това, че историята на победените не трябва да бъде заличавана, а от нея трябва да се извличат поуки. Както е в старата максима – *Historia magistra vitae* / Историята е учителка на живота.